

բազմաթիւ բացատրութեան նրանք աւելի են հաւատում, քան ուրիշ որեւէ նախապաշարմունքի: Միւսները կամաց-կամաց մոռացուում, անտես են առնւում, մինչդեռ երազին համարեա ամենքը հաւատում են: Այդ բանին վկայ ունին նրանք բացի ս. Գրքում պատմուած օրինակներից, և իրանց անձնական կեանքից բազմաթիւ դէպքեր, երբ այս կամ այն երազից լետոյ յայտնի բաներ են պատահել: Մեծ հետաքրքրութիւնով տեսնողը զարթնելուն պէս սկսում է պատմել տանը, հարեւանին կամ բնակերոջ տեսած երազը, աշխատելով նրանց կարծիքն իմանալ: Երազը մեկնելու համար սովորաբար իւրաքանչիւրը օգտւում է պապերից լսած բացատրութիւնից: Երբեմն ծանր և սարսափելի երազների համար դիմում են տէրտէրի և կամ ուրիշ խելօքների խորհրդին, իրանց յուզուած ու անհանգիստ հոգուն բաւականութիւն տալու համար:

Երազում տեսած ամեն մի բան իր մեկնութիւնն ունի, որ այստեղ աւելորդ ենք համարում մէջ բերել:

Մարմնի հնդամների խողջ: Սրանք էլ են այլ և այլ բացատրութիւն տալիս մարմնի անդամների խողին, թէ և խիստ կերպով՝ ոչ ոք նշանակութիւն չի տալիս այդ բանին և սովորաբար անուշադիր են թողնում: Աչքը որ խաղայ, ասում են, չը պէտք է ուրիշին ասել, թէ չէ աչքը լաց կը լինի:

Ձեռքը որ քոր գայ, թէ որ աջը լինի, մէկից փող կը գայ, իսկ թէ որ ձախը՝ մէկին փող կը տայ:

Ոտի տակը որ քոր գայ, ճանապարհ կը գնայ: Եւ այլն:

Տ Օ Ն Ե Ր

Նոր-աւերի: Նոր-տարու. նախորդ օրին (դեկտ. 31) «Երազ-կըմուտ» են ասում: Այդ օրը կանանցից նրանք, որոնց որդիքը ծաղիկ չեն քաշել, ոչինչ չեն անիլ, իսկ առհասարակ բոլորն էլ «ուկ» չեն մանիլ, գլխները չեն լուանալ, որ մազը չսպիտակի և այլն: Այդ օրը եօթը տեսակ կերակուր ու տեսակ-տեսակ հացեր են եփում. եփած կերակուրն էլ ոմանք մինչև երեք օր ուտում են: Այդ կերակուրներն ու հացի տեսակներն

ւն. լորեա, եփած «լադտ» (սլովինտը), «բօնջրով ապուր», «արմով ապուր», պասուց «նաշ», «քնաստօնա» դղում, չիր, «խօւօջ» դղմով ու պրասով հաց, «բաղլօմա» (սաջի վրայ եփած տափակ հաց), «քարհաց» (քարի մէջ եփած հաց), «փուռնիտ» (կլոր, գունտ հաց) և այլն:

Ծաղկըմուտին՝ տուն-երթիկ աւլում, աւլածը ջուրն են թափում:

Այդ օրը «ջադուի փուշ» (մասուրի) են հաւաքում, տան երթիկին ու բոլոր շէնքերի շէմերին դնում, նոյնպէս և սնդուկների դրսի կողմը, դռներին մօտիկ, որ փշի վախից չարերն ու ջատուկն չը գան ու չը մտնեն ներսը:

«Ծաղկըմուտի» օրը մարդիկ իրանց բոլոր հաշիւները պէտք է մաքրեն. առնելիքները առնեն, տալիքները տան:

Այդ օրը գիշերով դուրսը մանգալ լաւ չեն համարում:

Ասում են, որ այդ գիշերը «սօնդերքը» պէտք է փուռը զցել կամ մի խորը տեղ, և թողնել այնտեղ մինչև Ջրօրհնէնքը, թէ չէ գիշերը դուրս ելլողին «կօնսոյօզը» նրանով եօթն անգամ «կը սօնդերքէ»:

«Ծաղկըմուտի» գիշերը ջրերը մի ժամի չափ կանգնում են և ոսկի արծաթ դառնում, բայց այդ ըոպէին՝ ջուրը դնացող մարդուն աչքին մի սարսափելի բան կերևայ. վախից կը փախչի մօտից և մինչև 7 անգամ ջրի վրայից չանցնի, «կօնսոյօզը» կը խփի նրան:

Այդ գիշերը ծառերն էլ ծուներ են անում, երկրպագութիւն տալիս Արարչին:

«Ծաղկըմուտի» գիշերը այս սովորութիւնն էլ կայ. մինչդեռ տնեցիք ամենքը բոլորուած՝ տաքանում են օջախի շուրջը, յանկարծ դրսից դռանը մի բան են խփում, դուռը բացւում է, ներս է ընկնում մի «Հաբիգա», մէջը քար դրած, երկայն չուանից կապուած՝ զցողը չի երևում, հեռուից սպասում է: Տանը իրարանցում է ընկնում, սկսում է ծիծաղ, ուրախութիւն. «Հաբիգան դէս ու դէն են քաշքշում, բայց էլի զցողը հեռու է մնում: Յետոյ թողնում են ձեռքից, չուանը դրսից քաշում են, բայց չի անցնում մի քանի ըոպէ, կրկնւում է նոյնը,

մինչև որ տեսնելով որ չի լինում, դրսեցին դադար չի տալիս, կադին, ընկույզ են լցնում մէջը, և ապա թէ աներևոյթ մարդը ձեռք է քաշում, հեռանում տնից:

«Ծաղկումուտի իրիկուան մի սեղան են սարքում, վրան «Իրրիգով» (աման) ջուր դնում, երկու հատ էլ «օնի» (ծառ է, ԴՐԱՇՆ) ցախ և թողնում մինչի առաւօտ: Մի խնձորի մէջ էլ, կամ թէ խնձոր չը դառնուի, «քեսստօնի» մէջ արծաթէ փող են դնում և պահում մինչի առաւօտ: Առաւօտեան խնձորն իրար մէջ բաժնում են՝ փողն օւմ որ ընկնում է, մի քիչ «լազտ», լորիա ու կարմիր «լիլիկ» (վայրի ծառերի բերած կարմիր հատիկները) գրպանը լցած, վերցնում է սեղանը և մի տղի հետ գնում է գոմը, առաջ աջ ոտը դնում, յետոյ ներս մտնում: Սեղանը դնում է գետնին, գրպանից հանում լորիան ու «լիլիկը» և շաղ տալիս մալերի վրայ, ասելով՝ «խատ ու խլինջ (խատուտիկ), էք ու բացլիկ. մեղուի պէս շատնաք»: Այդ ասելուց յետոյ սեղանի վրայից մի-մի կտոր բան բերանն են դնում, յետոյ կապում են «աչառը» (օրձ հորթը) և սեղանի հետ տուն բերում: «Աչառի» առաջ «եմ» (ուտեստ) են դնում, եղջիւրներին մոմ վառում, վերջն էլ նստում, գոմից բերած սեղանի հացը ուտում:

Նոր-ուարին թէև կիրակի չեն պահում և մէկէլ օրերի պէս բանում են, բայց շատ բաներ են պատմում այդ օրուայ առիթով: Լուսադէմին, դեռ լոյսն ու մութը չը բաժնուած, ամեն կողմից հրացանների տրաքտրաքոցով աւետում են նոր կեանքն ու նոր բախտը:

Այդ օրը առհասարակ ամեն բան շնորհաւորում են, սկսած իրանցից ու իրանց մօտիկների տներից ու «կօրօքներից» մինչև իրանց գոմերն ու մալերը, բոլորին նոր բախտ ու աջողութիւն են մաղթում: Չնորհաւորելու եկողներին մի-մի բան տալիս են եփած «լազտ», կադին, ընկույզ և այլն: Առաւօտը, մալերին շնորհաւորելու զնացած ժամանակը, նախապէս ծառի մի քանի ձղներ մի քիչ խօթում են կրակը և ապա տանում, մալերին նրանցով թեթև շփում:

Իրար տուն շատ քչերն են գնում շնորհաւորելու. աւելի պատահում է, որ խնդրեն զրացուն, որի ոտը փորձել են, վաղ-

վաղ գայ իրանց տունը՝ շնորհատրելու. ում ոտը որ լաւ է զալիս, աչն տարին աչն տնից բախտն անպակաս կը լինի և հակառակը:

Այդ օրը առաջինն որս բռնողը լաւ որսորդ կը լինի:

Այդ օրը նոյնպէս վաղ-վաղ, թռչունը դեռ չը զարթած, գնում են ջուրը, լուացւում, որ ջրի հետ իրանց ցաւն էլ գնայ, և ապա հետներն էլ ջուր են բերում տուն: Առաւօտեան բոլորն էլ լուացւում են օջախի շուրջը, ում լուացուած տեղից որ մըջիւն դուրս գայ, նա բախտ կունենայ:

Այդ օրը մէկմէկու փոխ բան չեն տալ, թէ չէ՝ բախտը յետ կերթայ:

Կծու և «վառեցուկ» կերակուր էլ չեն ուտիլ, ոչ էլ իրար թթու խօսք կառնեն, որ ողջ տարին քաղցը ու անուշ անցնի:

Այդ օրը ընկոյզ կամ կաղին կոտրելը լաւ չեն համարում. արօր շատ կը կոտրուի:

Այդ առաւօտը բորիկ մանգալն էլ լաւ չէ, ոտին «մէյզը-մուկ» կը լինի:

Ուրիշից բան չեն ուզիլ, որ շատ «ուզուկ» չը լինին:

Ջահէլները կացնով փայտ չեն կոտրել, կոթը կը կոտրուի և միշտ «կեօթ կոտրուկ» կը լինին:

Այդ օր լծողն էլ արօր շատ կը կոտրէ:

Նոր-տարու առաւօտը երկու տղայ անխօս վեր են կենում. մէկը վեր է ելլում տան «ծածեւը» (կաղնի ճղներից հիւսուած առաստաղ, ուր սովորաբար բուն են դնում մկնեքը) և ձեռքի փայտով, կացնով կամ քարով թըքթըք սկսում է խփել «ծածեւին», առաստաղի փայտերին կամ դռան վերի շէմին: Մէկէլը ներքեւից հարցնում է. «Բնչ կընես»: Վերեւին ասում է. «Մուկ կըյտիմ կու (կտրել)»:—«Նեօ՛ր (ուր) ղըկես պիտի».—«Ստըմբօլ, կամ թէ՛ Սև ծովուն ինտին, կամ թէ՛ այս ինչի տունը (չը սիրած մարդու անուն է տալիս): Ելի թըքթըք խըփում է փայտին. տակից էլի հարցնում է. «Բնչ կընես»:—Ցաւ կըյտեմ կու»:—«Նեօ՛ր ղըկես պիտի».—Այս ինչ տեղ, մի հեռու տեղի անուն տալով, և ալլն այսպէս հարց ու պատասխանով յիշատակում են տան բոլոր պակասները, աշխատելով նրանց իրանցից մի հեռու տեղ կորցնել:

Նոյն առաւօտը երկու տղայ անխօս գնում են չր բերող խնձորենու կամ տանձենու մօտ, և երբ մէկը կացնով տալու է անում ծառին ասելով՝ «մէյվա (պտուղ) բերել չես, կտրեմ պիտի», մէկէլը վրայ է բերում. «կտրել մի. բերէ կու»: Այդպէս կրկնում են երեք անգամ: Այն տարին ծառը անպատճառ շատ պտուղ կը տալ:

Ծննդի առաջի օրը, առաւօտեան և երեկոյեան ժամից յետոյ, շատերը սովորութիւն ունին ժամերնեքին «քաթայ» բաժնելու: Նրանց «քաթան» կտր, անխմոր բաղաջ Հաց է, սովորական ցորենի Հացի պէս, ոչ իւղ ունի և ոչ էլ մի առանձին անուշ Համ: Զորենի Հետ սովորաբար սիմինյլիլ ալիւր էլ են խառնում. մի քիչ էլ մեղրաջուր կամ «բէքմէզ»: «Քաթայ» բաժանում են նոյնպէս աւագ-Հինդաբթի օրը և մէկէլ Զատիկի ճրագալոյցին:

Ծննդի ճրագալոյցի իրիկուան «ճաշի» մէջ «տուբին» (չր մանուղ բրդի տակուցք) են դնում ու վառում:

Այդ իրիկուն՝ տան աղջիկը մի գդալ մածուն պիտի ուտի իւրան լետեւը, որ կովերը էգ փուղիկ բերեն:

Էլի ասում են, ով որ այդ իրիկունը լողանայ, նրա դարդերը ջուրը կը տանի:

Ճրագալոյցի իրիկուան, ինչպէս և ամեն տաղաւար նաւակատիք օրերի իրիկուններին, տանը մօմ են վառում, խունկ ծխում և ձայնով աղօթում: Հասարակ կիրականամուտերին մօմ վառելու սովորութիւն չունին:

«Տէրը» (Տեառնընդառաջ): Պատմում են, որ Տէրընտաղի իրիկուան, առաջ, իրանց Հները եկեղեցու դուռ տաշեղ են տարել, տէրտէրները վառել են և աղօթել, իսկ մնացած մօխերը իրանք տանելիս են եղել իրանց տները դեղի Համար, ցաւած տեղը քսելու: Հիմա չր կայ այդ սովորութիւնը:

Ձուկի. Աւագ-Հինդաբթին ձուերն ելում են, պահում մինչև շաբաթ: Այդ օրը ճրագալոյցին, ամէնքը գրպանները մէկ-մէկ ձու դրած, գնում են եկեղեցի, և երբ բոլորը վառում են մօմերը, փոքրերը գրպաններից դուրս են Հանում ձուերը և ուտում: Զատիկի կիրակի օրը, վաղ առաւօտեան ներկում են ձուերը. միայն կարմիր չեն ներկում, այլ ամեն գոյնի. դեղին, կարմիր,

կանաչ, կապույտ, նարնջագույն և այլն: Ներկելու համար օգտընում են սովորաբար մի քանի ծառերի կեղևից ու փայտից. սոխի կճեպից և մի քանի ներկերից:

Նրանց Զատիկը շատ ուրախ է անցնում. իրար մօտ շնորհաւորելու համար դնալ-գալու սովորութիւն չունին: Այդ օրուան գլխաւոր հանգէսը ձուի կուեցնելն ու խաղն է: Մեծ, փոքր ձու են կուեցնում, ու խաղցնում, խփելով, գլորուելով ու նշան դնելով: Այդ օրուայ ուտելիքներն են՝ ձուաձեղը, խմորեղէնն ու կաթնեղէնը:

Բայց Զատիկից աւելի աղմկալի և ուրախ է անցնում նրանց «Մեռելոցը», որ թէև երկուշաբթին է նշանակուած, բայց նրանց մօտ ամեն մի գիւղ իր օրն ունի ընտրած, այնքան որ նոր-կիրակին չանցնեն, իսկ երբեմն երբ լաւ օրեր չեն լինում, նրանից էլ դէնն են անցնում: Այդ օրը թէև մեռելոց է, բայց իսկապէս նրանց համար ուրախութեան օր է, նրանց հասարակական տօնն է, երբ ամբողջ գիւղը, մեծ, փոքր, կին, տղամարդ մասնակցում են իրանց բերած հասարակական հաց-կերոյթին, տղամարդիկ ու կանայք իրարից ջոկ-ջոկ. երբեմն աւելի հանդէս տալու համար՝ դօտեմարտ, նուագ ու պար են սարքում: Զատիկի ճրագալոցի իրիկուան և առաւօտը, նոր-տարու պէս, հրացաններ են արձակում:

Համբարձման օրը առհասարակ ամենքը կաթ ու կաթնապուր են ուտում: Այդ օրին նրանք «կաթ ուտիչ» են ասում: Համբարձման վերաբերեալ այս աւանդութիւններն են պատմում:

Քրիստոսի երկինք վերանալու ժամանակ, իր դերեզմանի քարն էլ է ուզել հետը բարձրանալ, բայց Քրիստոս Տէրը չէ թողել. բրով հրել է ներքև, և քարը անշարժ մնացել է իր տեղում:

Քրիստոս համբառնալու ժամանակ ինն օր ճամփին է մնացել, ամէն մի օր մի հրեշտակի մօտ հիւր: Այդ այցելութեան համար է, որ իննը դաս հրեշտակի պատ են պահում:

